

PROFESORUL ȘI DIMENSIUNEA VALORII SALE DIDACTICO-METODICE

GH. SMARANDACHE

Individualitatea profesorului, a educatorului în general, a stat mai puțin în atenția pedagogilor, a didacticii generale și de specialitate.

Fiecare educator, învățător sau profesor, își are propria sa valoare didactică, exprimată cu deosebire în arta de a învăța elevii. Sunt numeroși aceia care își cunosc relativ bine propria valoare, o apreciază onest, o verifică în practică, o pun în relație cu rezultatele școlarilor. Sunt și profesori care cunosc în mod empiric și superficial ce pot, ce sunt în stare să facă. După cum sunt și dintre cei care își cunosc bine valoarea didactică individuală, care se preocupă ca aceasta să se mărească, să se îmbobileze în dinamica desfășurării procesului instructiv-educativ.

Valoarea didactică este, în primul rând, o chestiune individuală, și apoi o problemă de ordin instituțional, de cunoaștere și recunoaștere a ei în procesul de învățământ, precum și prin sondaje de opinie, investigații ale institutelor de cercetare, control și sprijin de specialitate. Nu voi lua în discuție criteriile de evaluare a dimensiunii valorii didactico-metodice a profesorului. Mă refer la valoarea didactică, în speță a celui de specialitatea istorie, ca problemă individuală nu instituțională.

Istoria a pus de multe ori în evidență faptul că singura superioritate recunoscută într-o democrație este aceea a spiritului, a valorilor autentice. Pe bună dreptate s-a vorbit și s-a scris despre „dreptul celui mai capabil”. Nu ne angajăm în polemica dintre cei care pledează pentru elitism la nivel macrosocial și cei care consideră existența câte unui grup elită la fiecare categorie socio-profesională. Se exprimă opinii că și în domeniul învățământului există grupuri elitare ale personalului didactic, aflate într-un continuu proces de autodefinire și care se remarcă și se diferențiază după criterii valorice bine statuate în timp, prin criterii de distincție care vizează capitalul cultural individual, profesional-științific și pedagogic, precum și comportamentul social. Se mai susține că în fiecare grup elită are loc o mobilitate continuă, un proces dinamic de admitere a altor elemente cu o vocație intelectuală care depășește cotele obișnuite. Totodată există și păreri după care, deși are o mare rezistență în timp, competența aflată la cote înalte nu poate fi dată odată pentru totdeauna, putându-se ajunge și la situații, în cazuri foarte rare, când din grupul elită sunt excluși (practic se autoexclud) cei care își epuizează forța care i-a propulsat în rândul elitei.

Înșușirile individuale sunt cele care definesc valoarea umană în general, în speță și valoarea didactică a profesorului. Este vorba de înșușirile înnăscute (dobândite prin naștere) și înșușirile dobândite în timpul vieții. Înșușirile ereditare,

altfel spus potențialul genetic, originar, reprezintă, așa cum explica și pedagogul Constantin Nărlă încă din anii '30 ai acestui secol, ceea ce are omul „prin simplul fapt al nașterii și al creșterii naturale”. Mult mai târziu, pedagogul belgian Emil Planchard afirma cu temei că „nu există determinism absolut în domeniul uman”... Dar „ereditatea este predominantă”. (Pedagogie școlară contemporană. Editura Didactică și Pedagogică, București, 1992, pag. 40). Însușirile originare se exprimă prin aptitudini, prin vocație (chemarea interioară) care este dominantă într-o individualitate, prin trăsăturile de temperament și de caracter. Referindu-se la cele din urmă, C. Nărlă pune în evidență voioșia („Învățătura să izvorască cu voioșie”).

Însușirile dobândite în timpul vieții sunt cele care se îmbogățesc neîncetat și care, într-un mediu social favorabil, se asociază cu însușirile originare. Astfel, pentru un viitor profesor, prin cultura generală, cultura de specialitate și cultura pedagogică, se ajunge de la vocația naturală la vocația profesională; aptitudinile asociate cu știința duc la talent (talentul pedagogic) și la stilul profesional (capacitatea de claritate și concizie, de adecvare la nivelul spiritual al elevilor etc.).

Referindu-ne la însușirile (virtuțile) specifice profesorului de istorie, care contribuie la definirea individualității acestuia, am putea menționa: viziunea și simțul istoric; capacitatea intuitivă și imaginativă; abilitatea de a reconstrui timpul istoric. Asemenea însușiri, bine personalizate, îi permit profesorului de istorie să intuiască, și să cunoască mediul social, să stabilească un echilibru între ceea ce este individual și social, să fie influențat în mod conștient de mediul social, să stabilească un raport judicios între rațional și emoțional, între ceea ce este obiectiv și ceea ce este subiectiv.

Activitatea didactică face parte dintre cele mai dificile și complexe activități umane. Este tot mai evident în societatea contemporană că profesorul reprezintă specialistul cu competențe profesionale, educative și morale. În lucrări elaborate sub egida UNESCO, încă în urmă cu un deceniu se afirma, pe bună dreptate, că „profesorul este problema nr. 1 a școlii”.

O componentă fundamentală a profesorului, care face să-l deosebească pe acesta de ceilalți care au aceeași pregătire științifică dar care muncesc în alte domenii, componentă care-i definește funcția de profesor, este tocmai dimensiunea psihologică și pedagogică, aceea care oferă profesorului cunoștințele necesare despre obiectul muncii sale — elevul, despre condițiile angajării lui în activitatea de învățare.

După unii cercetători în domeniul pedagogiei un profesor (învățător) ar fi de dorit să întrunească o multitudine de calități, de la aspectul fizic plăcut și sănătate, până la buna dispoziție constantă și echilibrul nervos. Oricum, o pregătire profesională temeinică este puternic condiționată, pentru o funcție didactică, de calitățile intelectuale și morale dobândite prin naștere („valori lăsate de la Dumnezeu”), care dau un spor de valoare unui profesor ca personalitate distinctă în viața socială și a școlii. Valoarea didactică individuală este cel mai bine cunoscută de elevi, oră de oră, zi de zi, în toată dinamica ei, cu fluxuri și refluxuri inerente unei munci atât de pretențioase.

Deși s-au elaborat mai multe sisteme de evaluare a muncii didactice, încă nu există criterii verificate în timp pentru cuantificarea efortului și a rezultatelor concrete dobândite într-o oră de clasă, cu un „colectiv” de elevi. De aici rezultatele și aprecierile globale puțin diferențiate. Aceasta constituie elementul principal care duce la o slabă motivație în activitatea didactică. Este nestimulativ faptul

că învățători și profesori cu o valoare didactică mai mare „acoperă” activitatea deficitară și rezultatele slabe ale celor cu o valoare didactică scăzută. Se recurge deseori la formula „transferului de experiență”. Efectul este practic nesemnificativ, deoarece nu este posibil transferul de competență. Prin schimburi de experiență se pot împărtăși tehnici care țin de abilități practice, auxiliare esenței procesului de învățământ.

Profesorul își exprimă valoarea didactico-metodică prin felul în care vorbește, prin modul în care se adresează elevilor, prin măiestria ce o dovedește în explicarea lecției. Permanent, profesorul are în atenție nu numai ideile și claritatea lor, clar și cursul vorbirii, expresivitatea acesteia, accentele și nuanțele dicțiunii, ritmul exprimării. Valoarea didactică a profesorului, arta acestuia de a învăța pe alții, privește în cel mai înalt grad capacitatea și talentul lui de a vorbi fiecărei vârste și clase pe înțelesul ei, de a exprima lecția în forma cea mai potrivită, științific și stilistic. Atât profesorii înzestrați cu talent pedagogic, cât și cei care nu au harul acesta, manifestă voința să se adreseze elevilor cu cuvinte și expresii potrivite, să dea grazei și stilului alcătuirea cerută de nivelul clasei în fața căreia se află, în strânsă corelare cu ceea ce comunică. Firește că cele mai bune performanțe în acest sens se pot obține atunci când există preocuparea ca însușirile înăscute să fie mereu potențate prin lecturi ample și exerciții îndelung verificate. Cu alte cuvinte, chiar și profesorul cu vocație are nevoie să dobândească noi mijloace de expresie științifică și didactică prin muncă asiduă înainte de lecție și în timpul desfășurării acesteia. Stilul și ținuta profesorului în clasă (și nu numai) fac parte dintre „armele” cele mai redutabile cu care el poate cuceri sufletele elevilor.

Un element în aparență minor, dar care contribuie mult la conturarea unei imagini reale a profesorului de valoare îl constituie felul în care acesta „ține” sub privire elevii. Un profesor bine apreciat de elevi este acela care, chiar și atunci când se ivesc în clasă prilejuri de nemulțumire, căutarea sa va fi mai curând a unui părinte sau frate mai mare mâhnit de greșeala pe care o descoperă, decât a unui stăpân supărăcios și dornic de a se răzbuna. Totodată, ca o completare la cele spuse mai sus, tocmai pentru a nu pierde din privire elevii, profesorul se va feri de a se mișca prin clasă, fără un anumit scop cerut de lecția pe care o predă. Plimbarea prin fața rândurilor de bănci sau de la catedră până în spatele sălii și înapoi, cu deosebire în timpul explicării unui nou capitol de lecție, este păgubitor pentru atenția școlarului și chiar pentru nevoia de concentrare a profesorului. În predarea lecției, profesorul are atâtea lucruri de îndeplinit, la timp și în armonie una cu alta, încât orice cheltuială de prisos a energiei se întoarce împotriva scopurilor didactice.

Pentru tinerii profesori, intrați de curând în activitatea didactică, a-și aminti o povată transmisă de cei vârstnici: să ne ferim totdeauna de a fi sau de a părea grăbiți, căci zorul nostru va îndemna pe elevi să-și închipuie că noi înșine suntem prea puțin pătrunși de însemnătatea unor lucruri, peste care trecem cu iuteală. În afară de aceasta, desfășurarea pe nerăsuflăte a vorbirii și a operațiilor tehnice ajutoare impune un ritm înfrigurat și stresant gândirii și sensibilității școlarilor. Profesorii cu o certă valoare didactico-metodică nu intră în criză de timp, înlătură lucrurile de prisos din lecție, așează elementele predării într-o rânduală bine chibzuită, potrivit însemnătății lor.

Adăugăm încă o sugestie pentru tinerii profesori : să evite de a îndeplini în același timp mai mult de o singură operație didactică sau metodică. Să nu facă greșeala — să zicem — de a arăta cu vergea în mână stângă un amănunt pe hartă, făcând cu dreapta o însemnare pe tablă, iar cu 'spatele către clasă să continue o explicație începută mai înainte. Același neajuns îl are și deprinderea de o nota cu creta un fapt, în vreme ce vorbim despre un altul sau de a da elevilor întrebări care să-i stânjenească în urmărirea lecției. Tot așa de păgubitoare este și întreruperea neașteptată a firului expunerii pentru a cere unuia sau mai multor școlari să răspundă la întrebări care nu au legătură cu momentul lecției.

Dar după cum este folositor să înlăturăm ceea ce ar putea zădărnici concentrarea atenției și gândirii elevilor, nu mai puțin se cade să ocolim primejdia monotoniei, a uniformității. Încă de la începutul activității didactice, tinerii profesori preocupați de valoarea lor științifică și metodică nu se angajează într-o expunere prelungită, fără nici un fel de întrerupere, mai mult de un sfert de oră la gimnaziu și o jumătate de oră la liceu. Acești profesori țin seama permanent de greutatea obiectului, de limitele puterii de atenție și de asimilare a elevilor. De aceea tratarea va întruni, în cuprinsul articulat al unității sale, două trei, uneori mai multe părți astfel organizate încât fiecare să închege un întreg de o relativă autonomie. Aceste părți sunt așa numitele subdiviziuni sau unități metodice ale tratării conținutului unei lecții, teme. La sfârșitul fiecărei unități metodice, altfel spus a fiecărei „lecții mici“ care poate dura 7—8 minute, până la un sfert de ceas, profesorul stă de vorbă cu cât mai mulți elevi asupra celor explicate, având grija de a stăruia ca întregul material să fie bine înțeles, după care poate să treacă la unitățile metodice următoare.

În paginile de față s-a dorit o înfățișare a virtuților care definesc personalitatea armonioasă a profesorului, cu referire specială la valoarea didactico-metodică a acestuia. Subiectul luat în discuție oferă multiple valențe care privesc atât dimensiunea valorii profesionale cât și valoarea psiho-somatică a celui de la catedră. Viitoarele abordări ale acestei teme vor aprofunda și concretiza ideile exprimate și altele asemănătoare, inclusiv cele referitoare la componeta didactico-educativă.